

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กิจกรรมทางเศรษฐกิจล้วนมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน แม้แต่ในภาคอุตสาหกรรมเองสินค้าชนิดหนึ่งอาจเป็นวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตของสินค้าชนิดอื่น การพัฒนาสินค้าหรืออุตสาหกรรมชนิดหนึ่งชนิดใดจึงอาจชักจูงหรือกระตุ้นกิจกรรมอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้น ผลของการเชื่อมโยงจึงนำไปสู่การเกิดสินค้าและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย (สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย และคณะ, 2545, น. 116) การเชื่อมโยงของหน่วยผลิตอาจเป็นได้ทั้งการเชื่อมโยงไปข้างหน้า (forward linkage) และการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (backward linkage) เมื่อการเชื่อมโยงไปข้างหน้าหน่วยผลิตใดก็ตาม หมายถึง การที่ผลผลิตของหน่วยผลิตนั้นถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยการผลิตของหน่วยผลิตอื่น ในขณะที่การเชื่อมโยงไปข้างหลังของหน่วยผลิต จะหมายถึง การนำเอาผลผลิตจากหน่วยผลิตอื่น เพื่อมาใช้เป็นปัจจัยในการผลิตของหน่วยผลิตนั้น (ภราวตร ปรีดาศักดิ์, 2549, น. 22, น. 159)

การเชื่อมโยงไปข้างหลัง มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพราะนอกจากจะช่วยลดต้นทุนของหน่วยผลิตหรือบริษัทต่างๆ จากการใช้วัตถุดิบที่หาได้ภายในประเทศแล้ว การเชื่อมโยงไปข้างหลังยังช่วยให้บริษัทซึ่งเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตหรือซัพพลายเออร์ในท้องถิ่นสามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมากขึ้น มีโอกาสที่จะทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด และเกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น รวมถึงบ่อยครั้งที่การเชื่อมโยงไปข้างหลังซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (foreign direct investment: FDI) เป็นช่องทางสำคัญในแพร่กระจายของความรู้จากบริษัทข้ามชาติ (multinational corporations: MNCs) ไปสู่บริษัทของคนในประเทศ นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและทักษะความรู้ด้านเทคนิคต่างๆ ที่จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและการบริหารจัดการ รวมถึงเกิดความหลากหลายของตลาด (Lui & Lin, 2004) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาแล้วนั้น ระดับความรู้ที่แพร่กระจายผ่านการเชื่อมโยงกับบริษัทข้ามชาติถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทิศทางในการพัฒนาประเทศ

การเชื่อมโยงไปข้างหลังยังแสดงให้เห็นถึงการรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับระบบเศรษฐกิจของประเทศผู้รับการลงทุนอย่างเหนียวแน่น ซึ่งจะช่วยให้บริษัทข้ามชาติไม่ย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศอื่น หากเกิดการเปลี่ยนแปลงที่อยู่เหนือความคาดหมายในช่วงสั้นๆ อีกทั้งการเชื่อมโยงระหว่างบริษัทข้ามชาติเกิดกับ SMEs ในประเทศ สามารถช่วยยกระดับคลัสเตอร์ของอุตสาหกรรมในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นองค์ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขัน

ระดับของการเชื่อมโยงไปข้างหลังที่เกิดขึ้นจากบริษัทข้ามชาติมายังบริษัทที่พหุหลายเออร์ในประเทศ ยังได้รับความสนใจในเชิงนโยบายจากประเทศกำลังพัฒนา สังเกตได้จากประเทศอุตสาหกรรมใหม่หลายๆ ประเทศทั้งที่อยู่ในแถบละตินอเมริกาและเอเชีย ได้กำหนดให้มีมาตรการบังคับใช้สินส่วนในประเทศ (local content requirement: LCR) สำหรับนักลงทุนต่างชาติ ขณะที่ประเทศอื่นๆ เอง ก็มีการจัดลำดับการลงทุนที่จะได้รับสิทธิพิเศษโดยขึ้นอยู่กับการใช้ส่วนประกอบในท้องถิ่น (Commission of the European Communities, 1998) อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการดังกล่าวได้ถูกสั่งห้ามอย่างเป็นทางการภายหลังการประชุมรอบอุรุกวัยของ GATT

สาเหตุสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ ที่ทำให้การเชื่อมโยงไปข้างหลังจากบริษัทข้ามชาติกลับมาได้รับความน่าสนใจอีกครั้ง คือ ประการแรก เป็นผลกระทบจากปรากฏการณ์แบ่งแยกขั้นตอนการผลิต (Production fragmentation phenomenon: PHP) เมื่อกระบวนการผลิตสินค้าและบริการสามารถกระจายการผลิตขึ้นส่วนแต่ละขึ้นไปยังส่วนต่างๆ ทั่วโลก ขึ้นอยู่กับว่าประเทศใดจะสามารถผลิตขึ้นส่วนนั้นให้มีประสิทธิภาพมากกว่ากัน ประการที่สอง ความสนใจซึ่งเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับความสำคัญของการเชื่อมโยงไปข้างหลังภายในท้องถิ่น (local backward linkages) ของบริษัทข้ามชาติในประเทศผู้รับการลงทุน ทั้งนี้ เนื่องจากผลประโยชน์ที่ประเทศผู้รับการลงทุนจะได้รับนั้น จะเพิ่มขึ้นไปพร้อมกับระดับของการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Kiyota et. al, 2008) เช่น การเติบโตของอุตสาหกรรมสนับสนุน และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากบริษัทข้ามชาติไปสู่บริษัทของคนในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และแข่งขันกันเพื่อเป็นเจ้าบ้านให้กับบริษัทข้ามชาติ

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติจะสร้างการเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจของประเทศผู้รับการลงทุนมากน้อยเพียงใด รวมถึงวิธีการใดที่จะสนับสนุนให้บริษัทข้ามชาติสร้างการเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจในรูปแบบของการซื้อวัตถุดิบหรือส่วนประกอบที่ผลิตภายในประเทศ ยังคงเป็นคำถามที่น่าสนใจสำหรับผู้วางนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในส่วนของประเทศไทยนั้น แม้ว่าการเชื่อมโยงไปข้างหน้าจะยังคงเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดหาปัจจัยการผลิตให้กับบริษัทอื่นๆ แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านกลับพบว่า มูลค่าการนำเข้าปัจจัยการผลิตมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น (ภาพที่ 1.1) ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีการไหลเข้ามาของเงินลงทุนตรงจากต่างประเทศจำนวนมาก (ภาพที่ 1.2)

ด้วยมูลค่าการนำเข้าปัจจัยการผลิตที่แสดงข้างต้น ทำให้เกิดคำถามที่ว่า การเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติได้ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจของประเทศมากน้อยเพียงใด และระหว่างบริษัทข้ามชาติกับบริษัทในประเทศ บริษัทประเภทใดมีการเชื่อมโยงไปข้างหน้าหรือการเชื่อมโยงปัจจัยการผลิตภายในประเทศมากกว่ากัน รวมถึงปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเชื่อมโยงไปข้างหน้าของบริษัทข้ามชาติและบริษัทในประเทศ

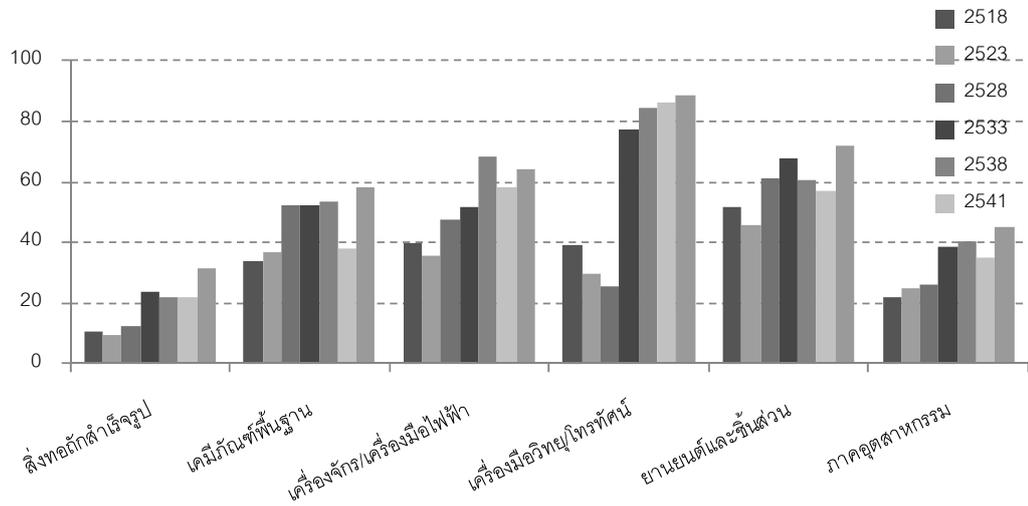
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ชี้และวิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหน้าภายในประเทศ ของบริษัทต่างๆ ในภาคอุตสาหกรรม
2. เปรียบเทียบความแตกต่าง (ทั้งระดับของการเชื่อมและปัจจัยที่ส่งผล) ระหว่างการเชื่อมโยงไปข้างหน้าของบริษัทไทยและบริษัทข้ามชาติ
3. เปรียบเทียบความแตกต่างของการเชื่อมโยงไปข้างหน้าของบริษัทต่างๆ ในแต่ละอุตสาหกรรม

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

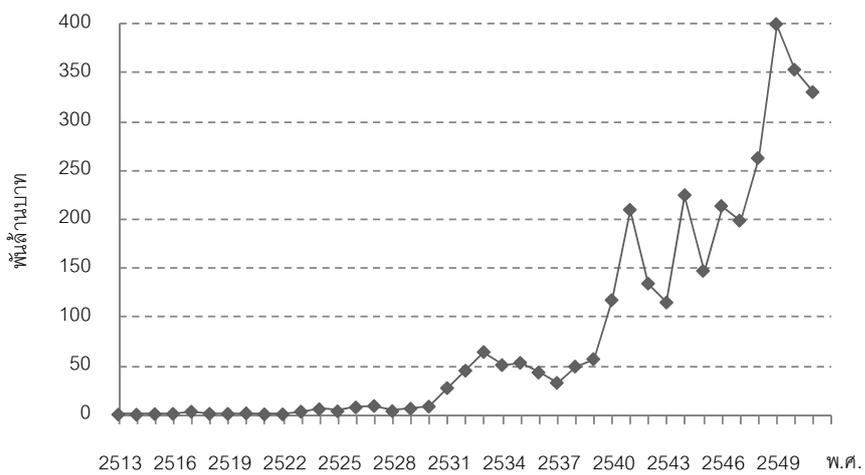
การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหน้าของบริษัทต่างๆ ภาคอุตสาหกรรม และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ จะใช้ข้อมูลจากการสำรวจโรงงานอุตสาหกรรมรายปี ของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ในช่วงปี 2544-2546 และ ปี 2549 นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางเศรษฐมิติ ถึงแม้ว่าความเป็นจริงจะมีการเก็บข้อมูลตั้งแต่ ปี 2544-2550 ก็ตาม แต่เนื่องจากข้อมูลในปี 2547 2548 และ 2550 ค่อนข้างมีปัญหาจากการให้ข้อมูลอย่างไม่สมเหตุสมผล ซึ่งอาจเกิดความผิดพลาดในการวิเคราะห์ ดังนั้น จึงเลือกใช้ข้อมูลเฉพาะปีที่กล่าวมา

ภาพที่ 1.1
สัดส่วนค่าใช้จ่ายชั้นกลางจากการใช้วัตถุดิบนำเข้า

ที่มา: ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ภาพที่ 1.2
มูลค่าเงินลงทุนโดยตรงสุทธิจากต่างประเทศ

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

1.4 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลัง จะอาศัยกรอบแนวคิดการประมาณค่าอุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิต โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจโรงงาน นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางเศรษฐมิติด้วยแบบจำลองโทบิต Fixed-effect เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความต้องการในการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

ในด้านวิชาการ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับการเชื่อมโยงไปข้างหลัง ในภาคอุตสาหกรรม เพราะจะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลัง รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ส่วนด้านนโยบายนั้น จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย โดยการนำผลการศึกษาค้นคว้าไปใช้ในการวางกรอบนโยบาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงไปข้างหลังขึ้นภายในภาคอุตสาหกรรม อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ